

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ: ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
«ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ»

ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΦΩΤΟΥ ΜΑΡΙΑ

ΑΜ: 1340199812525 Μάιος 2004

«ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ»

-ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄:

Οικολογία και περιβάλλον, έννοια περιβάλλοντος, νομική έννοια περιβάλλοντος.....σελ.6-8

-ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄:

Η συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος...σελ.9-15

-ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄:

Η σύγκρουση του δικαιώματος στο περιβάλλον με άλλα συνταγματικώς προστατευόμενα δικαιώματα και ειδικότερα με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.
.....σελ.16-27

-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ.28

-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.29-30

-ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....σελ.31

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: Οικολογία και περιβάλλον, έννοια περιβάλλοντος, νομική έννοια περιβάλλοντοςσελ.6-8

- 1. Οικολογία και περιβάλλον.....σελ.6
- 2. Έννοια του περιβάλλοντοςσελ.6-7
- 3. Νομική έννοια του περιβάλλοντος.....σελ.7-8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄: Η συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος
.....σελ.9-15

- 1. Συνταγματική προστασία του φυσικού και πολιτιστικού ή ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (ά.24Σ).....σελ.9
- 2. Η άμεση και επιτακτική ισχύς της συνταγματικής διάταξης.....σελ.10-11
- 3. Η Νομική φύση του δικαιώματος στο περιβάλλον.....σελ.12
 - 3.1 Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως ατομικό δικαίωμα.....σελ.12
 - 3.2 Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως κοινωνικό δικαίωμα.....σελ.13
 - 3.3 Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως πολιτικό δικαίωμα.....σελ.13
- 4. Η τριτενέργεια του δικαιώματος στο περιβάλλον.....σελ.14-15
 - 4.1 Το κράτος και τα Ν.Π.Δ.Δ. ως αποδεκτές του δικαιώματος στο περιβάλλον.....σελ.14
 - 4.2 Τριτενέργεια του δικαιώματος στο περιβάλλον.....σελ.14
 - 4.3 Η νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων.....σελ.15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄: Η σύγκρουση του δικαιώματος στο περιβάλλον με άλλα συνταγματικώς προστατευόμενα δικαιώματα και ειδικότερα με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.....σελ.16-27

- 1. Η έννοια της σύγκρουσης και ο τρόπος επίλυσης της.....σελ.16
- 2. Σύγκρουση του ά 24 Σ με άλλα άρθρα.....σελ.16
- 3. Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως περιορισμός του δικαιώματος στην ιδιοκτησία.....σελ.17-20
 - α. Η ιδιοκτησία ως ατομικό δικαίωμα.....σελ.17-18
 - β. Το κοινωνικό περιεχόμενο της

ιδιοκτησίας.....σελ.18	
γ. Προστασία περιβάλλοντος και περιορισμοί της ιδιοκτησίαςσελ.19-20	
-4. Η σχέση των ά.17 και 24 Σ στη νομολογία του ΣτΕ.....σελ.20-25	
-5. Η επικράτηση του ά.24 Σ έναντι το ά.17Σ.....σελ.26-27	
α. Η αυτοτέλεια της προστασίας του περιβάλλοντος.....σελ.26	
β. Η μετακύλιση του κόστους της προστασίας του περιβάλλοντος στον ιδιοκτήτη.....σελ.26	
γ. Η αλλοίωση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης από τα ά.50 και 51 του ν. 5351/1932.....σελ.27	
-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....σελ.28	
-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.29-30	
-ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....σελ.31	

ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

-Οικολογία και περιβάλλον, έννοια περιβάλλοντος, νομική έννοια περιβάλλοντος.

1.ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Όπως οικολογία είναι δυνατόν να οριστεί ως «η επιστήμη των σχέσεων των ζώντων οργανισμών με το ζωτικό τους χώρο», ως οικολογική ζημία θα μπορούσε να θεωρηθεί η διαταραχή των σχέσεων αυτών που προκαλείται είτε από τη μόλυνση των περιβαλλοντικών αγαθών είτε από την εξάντληση τους. Ο άνθρωπος όντας μέλος της βιολογικής αλυσίδας επωφελείται από τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας καθώς του εξασφαλίζει ποιότητα ζωής.

Η συνεχής, άπληστη και απρογραμματίστη επέμβαση στα περιβαλλοντικά αγαθά προκαλεί πλέον έντονο κοινωνικό προβληματισμό καθώς διαπιστώνεται ότι τα αγαθά αυτά δεν είναι ούτε ανεξάντλητα ούτε απρόσβλητα. Αυτή η διαπίστωση κατέστησε το περιβάλλον αντικείμενο όλων των επιστημών, ενώ η προστασία του έχει αναχθεί σε μείζον πολιτικό ζήτημα συνυφασμένο με τις πολιτικές επιλογές και σε άλλους τομείς όπως η οικονομία, η ανάπτυξη και η απασχόληση.

Επιχειρώντας μια συνολική θεώρηση του περιβαλλοντικού προβλήματος, εύκολα οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ο απαιτούμενος σεβασμός προς το περιβάλλον δεν αποτελεί απλά ένα σύνθημα «της εποχής» προσφερόμενο για πολιτική εκμετάλλευση, αλλά βασική προϋπόθεση για την επιβίωση του ανθρώπου, τη διατήρηση της υγείας

του καθώς και για τη διασφάλιση της αξιοπρέπειας του.

2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το περιβάλλον αποτελεί όρο πολύσημο. Ως έννοια χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει είτε τις ενότητες προσώπων που συνδέονται μεταξύ τους από το γεγονός ότι ανήκουν στην ίδια οικογένεια ή στον ίδιο επαγγελματικό κύκλο ή ακόμη αποτελούν μέλη της ίδιας κοινωνικής ομάδας, είτε για να υποδηλώσει σύνολα αγαθών. Στη μια περίπτωση πρόκειται για το ανθρώπινο περιβάλλον, το οποίο αποτελείται από υποκείμενα του δικαίου, στη δε δεύτερη περίπτωση πρόκειται για το πραγματικό περιβάλλον, που είναι αντικείμενο του δικαίου. Το πραγματικό περιβάλλον διακρίνεται περαιτέρω σε φυσικό, που σχηματίζεται από τα φυσικά αγαθά, το νερό, τη θάλασσα, τον αέρα, τη χλωρίδα και την πανίδα και σε τεχνητό, που είναι ανθρώπινο δημιούργημα και διακρίνεται σε οικιστικό και πολιτιστικό.

3. ΝΟΜΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το περιβάλλον ως νομική έννοια γεννά την εξής προβληματική που κινείται γύρω από δυο άξονες: αν πρέπει να γίνει μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση ή μια οικολογική.

Η πρώτη έχει ως στόχο την προστασία της ζωής, της υγείας, της ψυχικής ευεξίας και των οικονομικών συμφερόντων, τα οποία πλήττονται από τις προσβολές κατά του περιβάλλοντος. Παράλληλα, στόχος της οικολογικής προσέγγισης είναι η σωτήρια του φυσικού περιβάλλοντος, ως παράγοντα αναγκαίου για την επιβίωση των ανθρώπων.

Το Σύνταγμα του 1975, που είναι το πρώτο που περιλαμβάνει διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος, με το ά 24 υιοθετεί την ευρεία έννοια του περιβάλλοντος δημιουργώντας υποχρέωση του κράτους να λαμβάνει μέτρα για την προστασία τόσο του φυσικού (ά 24 παρ. 1 και ά 117 παρ. 3 κ'4) όσο και του πολιτιστικού περιβάλλοντος (ά 24 παρ. 2-5). Όμως και ο εκτελεστικός ν.1650/1986 δέχεται την ευρεία καθώς στο άρθρο 2 παρ. 1 ορίζει το περιβάλλον ως «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες». Αυτές οι διατάξεις σκοπό έχουν την προστασία κάθε αγαθού που επηρεάζει την ποιότητα ζωής του ανθρώπου. Ο συνταγματικός και ο κοινός νομοθέτης στοχεύουν στη διεύρυνση της προστασίας του περιβάλλοντος, ούτως ώστε να καλύψουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο εύρος των περιβαλλοντικών αγαθών αλλά και των μορφών προσβολής τους.

Το περιβάλλον συμπίπτει με τον υπό ευρεία έννοια ζωτικό χώρο του ανθρώπου, το σύνολο των αγαθών που είναι αναγκαία για την επιβίωση, τη διατήρηση της υγείας του, την ποιότητα ζωής και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Οι παρατηρήσεις αυτές οριοθετούν τη νομική προστασία του περιβάλλοντος, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο σε σχέση με τον άνθρωπο*

*Σύμφωνα με τον Σακελλαρόπουλο, Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από νομική σκοπιά σελ. 291 «το δίκαιο του περιβάλλοντος με τη συνταγματική θεμελίωση του, κύριο άξονα έχει τον άνθρωπο μέσα στην κοινωνία και τη φύση αφού η δική του βασικά δραστηριότητα προκάλεσε και προκαλεί προβλήματα του περιβάλλοντος αλλά και δέχεται τις συνέπειες τους» Επίσης ο Τάχος σε Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος 5η έκδοση 1998 σ.71, υποστηρίζει ότι «η αλληλεξάρτηση ανθρώπου-περιβάλλοντος δεν εξαρτάται από συγκεκριμένη προσβολή της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, υγείας, ποιότητας ζωής. Η σχέση ανθρώπου με το περιβάλλον βαίνει πέρα των ανωτέρω περιπτώσιολογικών αναφορών. Η αυτοτελής προστασία του περιβάλλοντος έχει ως στόχο την επιβίωση του ανθρώπινου είδους και του πολιτισμού, δηλαδή καταλήγει τελικά στον ίδιο τον άνθρωπο. Ο Δελλής, Κοινοτικό Δίκαιο Περιβάλλοντος 1998 σ.29 επισημαίνει ότι «η αέναη φιλοσοφική αναζήτηση ως προς το αν ο Άνθρωπος προηγείται της Φύσης ή η Φύση του Άνθρώπου είναι στην πραγματικότητα ένα νομικό ψευδοπρόβλημα στο μέτρο που οι δυο προσεγγίσεις του περιβάλλοντος, η οικολογική και η ανθρωποκεντρική δεν συγκρούονται μεταξύ τους αλλά μάλλον αλληλοσυμπληρώνονται»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

-Η Συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος.

1.Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ Η ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ (ΑΡΘΡΟ 24 Σ)

Αποτέλεσμα των δυσμενών για τον άνθρωπο συνεπειών της υποβάθμισης του περιβάλλοντος αποτελεί η διαμόρφωση σε εθνικό, κοινοτικό και διεθνές επίπεδο ενός πλούσιου κανονιστικού πλαισίου, το οποίο πραγματώνει την αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος.

Οι διατάξεις αυτές εντάσσονται, κυρίως, στο δημόσιο δίκαιο και έχουν ως έρεισμα, στο μεν ελληνικό δίκαιο, το άρθρο 24 Συντ., στο δε κοινοτικό δίκαιο, τα άρθρα 130 Ρ επ. της Συνθήκης της Ρώμης (σήμερα μετά την τροποποίηση της με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997, άρθ 174 επ.)

Σημαντικός όμως είναι και ο ρόλος του ιδιωτικού δικαίου, που παρέχει στον ιδιώτη τη δυνατότητα να διαφυλάξει το ζωτικό του χώρο και να αποτρέψει περιβαλλοντικές καταστροφές, αξιοποιώντας τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (αρθ.682 Επ.Κ Πολ.Δ).

Για πρώτη φορά το Σύνταγμα του 1975 περιέλαβε διατάξεις για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος *. Οι διατάξεις του άρθρου 24 Σ, όπως αυτό ισχύει μετά την αναθεώρηση του 2001, αποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να κινηθούν η νομοθετική και εκτελεστική εξουσία για τη διαμόρφωση και εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής. Τα εδάφια πρώτο και δεύτερο της παραγρ. 1 του άρθρου 24 ορίζουν ότι « Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξη του το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας»

*.Το Σύνταγμα δεν περιέχει ορισμό του περιβάλλοντος. Ο ορισμός αυτός δίνεται από τον κοινό νομοθέτη. Σύμφωνα με την παρ.1 του άρθρου 2 του ν. 1650/1986. Για την προστασία του περιβάλλοντος «ως περιβάλλον νοείται το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες».

2. Η ΑΜΕΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ

Σύμφωνα με τα παραπάνω ο συντακτικός νομοθέτης κατοχυρώνει ρητά την προστασία αυτή, με επιταγή προς το κράτος να τη διασφαλίσει με τη λήψη προληπτικών μέτρων*.

Άλλωστε, η ρητή καθιέρωση υποχρέωσης του κράτους αποκλείει τη θεώρηση της διάταξης του άρθρου 24 ως κατευθυντήριας διάταξης, καθώς όλες οι διατάξεις του Συντάγματος, ως διατάξεις νόμου**, περιέχουν κανόνες δικαίου νομικά δεσμευτικούς για το νομοθέτη, τη διοίκηση και το δικαστή. Μ' αυτόν τον τρόπο προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον (ΣτΕ 637/98) ενώ παράλληλα διατυπώνονται επιταγές με αυτοτέλεια και άμεση εφαρμογή*** (ΣτΕ 2818/97)

Η άμεση και επιτακτική ισχύς της συνταγματικής διάταξης, δημιουργεί την ευθεία υποχρέωση της Διοίκησης για την προστασία του αγαθού. Η υποχρέωση αυτή δεν περιορίζεται στην επιταγή προς τον κοινό νομοθέτη για τη θέσπιση πρόσφορων μέτρων μέσα στα όρια που διαγράφουν οι ανάγκες για τη διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος, αλλά περιλαμβάνει και την υποχρέωση της Διοίκησης για αποχή έκδοσης δυσμενών πράξεων (ΣτΕ 810-811/77, 4591-92/77, 797/81, 1069/84, 412/93,

2757/94, 951/96, 2818/97, 1675/99). Ακόμη, περιλαμβάνει την υποχρέωση της ίδιας της διοίκησης να προλαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα για την προστασία του εν λόγω αγαθού, παρεμβαίνοντας έως ενός βαθμού και στην οικονομική ή ατομική ή και συλλογική δραστηριότητα (ΣτΕ 2731/97, 613/02 ολομ). Τέλος, η νομολογία οδηγήθηκε στη διαπίστωση ότι η παράλειψη της διοίκησης προς λήψη προληπτικών μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος, αποτελεί παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας, υποκείμενη σε αίτηση ακυρώσεως στο Συμβούλιο Επικρατείας.

* ΣτΕ 2579/1994

** Κατά το Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, τ.Π, 1991, σ.1233, «Το Σύνταγμα είναι νόμος του κράτους - υπέρτατος νόμος, θεμελιώδης νόμος αλλά πάντως νόμος»

*** ΣτΕ 2755/1994, ΣτΕ 2757/1994, ΣτΕ 2758/1994. Σύμφωνα με το ΣτΕ, ο συντακτικός νομοθέτης δεν αρκέστηκε στην πρόβλεψη της δυνατότητας να θεσπίζονται μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά επέβαλε στα όργανα του κράτους που έχουν τη σχετική αρμοδιότητα να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες για τη διαφύλαξη του προστατευόμενου αγαθού.

Η παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας, κατά τη νομολογία, συνάγεται σε περιπτώσεις όπου έχει υποβληθεί αίτηση για λήψη μέτρων και έχει παρέλθει τρίμηνο από την υποβολή της, παρ'ότι από καμία διάταξη δεν προκύπτει σχετική υποχρέωση της Διοίκησης. Η υποχρέωση αυτή πηγάζει ευθέως από το άρθρο 24.1 Σ και συνεπώς η τρίμηνη σιωπηρή άρνηση της Διοίκησης συνιστά παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας*.

* ΣτΕ 4665/96, για την παράλειψη της Διοίκησης να διακόψει τη λειτουργία λατομείου σε αναδασωτέα έκταση, ΣτΕ 1439/98, σχετικά με παράλειψη της Διοίκησης να ικανοποιήσει, αίτημα κατοίκων για την αντιμετώπιση του θορύβου και της εκπομπής αέριων ρύπων από τη λειτουργία υποσταθμού της Δ.Ε.Η.

3.Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η υποχρέωση του κράτους να προστατεύει το περιβάλλον οδηγεί στη στοιχειοθέτηση ενός αντιστοίχου δικαιώματος, το οποίο προβλέπεται ρητώς στο ά 24.1 Σ, του δικαιώματος στο περιβάλλον. Το δικαίωμα αυτό προστατεύει όχι μόνο την υγεία και την ποιότητα ζωής του ανθρώπου, αλλά και τα ίδια τα περιβαλλοντικά στοιχεία*.

Το περιεχόμενο του δικαιώματος στο περιβάλλον είναι σύνθετο, υπό την έννοια ότι είναι και προσωπικό, προστατεύοντας τη ζωή και την υγεία του ανθρώπου, αλλά και συλλογικό, εφόσον ανήκει σε όλους και αποτελεί κοινό αγαθό.

Ιδιαίτερη χρησιμότητα έχει ο χαρακτηρισμός του δικαιώματος ως ατομικού, κοινωνικού ή πολιτικού, προκειμένου να οριοθετηθεί η δέσμευση των εξουσιών που παρέχει στο φορέα του.

3.1 ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Ως ατομικό δικαίωμα, το δικαίωμα στο περιβάλλον έχει χαρακτήρα αρνητικό, αμυντικό, θέτοντας όρια στη δράση της κρατικής εξουσίας με στόχο τη δημιουργία μιας σφαίρας ελεύθερης από κρατική παρέμβαση. Σε περίπτωση που το κράτος παραβιάσει το όριο αυτής της σφαίρας, ο θιγόμενος έχει τη δυνατότητα να κινηθεί δια της δικαστικής οδού, καθώς η νομική ισχύς του δικαιώματος στο περιβάλλον είναι επιτακτική, καθιερώνει δηλαδή έναν άμεσης ισχύος κανόνα δικαίου, ο οποίος παράγει έννομα αποτελέσματα χωρίς να απαιτείται η έκδοση σχετικού νόμου.

* Το δικαίωμα στο περιβάλλον η νομολογία ενίοτε το χαρακτηρίζει «κοινωνικό δικαίωμα χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος ΣτΕ 3146/86 Ολομ, 4618/86 τμ Δ'.

3.2 ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως κοινωνικό δικαίωμα, παρέχει στο φορέα του τη δυνατότητα να αξιώσει από το κράτος τη λήψη θετικών μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος. Η αξίωση αυτή δεν περιορίζεται μόνο στην αρνητική αποχή του κράτους αλλά εκτείνεται και στη λήψη θετικών μέτρων για την εξασφάλιση ενός περιβάλλοντος υγιεινού και οικολογικά ισορροπού*

3.3 ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Τέλος, το δικαίωμα στο περιβάλλον ως πολιτικό δικαίωμα, απορρέει από την ενεργητική κατάσταση του ατόμου και είναι δικαίωμα συμμετοχής του στην άσκηση της κρατικής εξουσίας, εν προκειμένω συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν την ορθολογική διαχείριση, τη συντήρηση, τη βελτίωση και την αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

* Απαγορεύεται η έκδοση νομών αντίθετων προς το 24.1 Σ και η δικαστική εξουσία οφείλει να αρνηθεί να εφαρμόσει νόμο ή διοικητική πράξη με περιεχόμενο που αντίκειται σ' αυτή. Ο έλεγχος γίνεται και αυτεπαγγέλτως.

4. Η ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

4.1 ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΑ Ν.Π.Δ.Δ. ΩΣ ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Από τη διατύπωση του άρθρου 24.1 Σ προκύπτει σαφώς ότι υποκείμενο της

υποχρέωσης προς προστασία του περιβάλλοντος είναι το κράτος και τα όργανα του, νομοθετικά, διοικητικά και δικαστικά. Όλοι οι φορείς, επομένως του δημόσιου τομέα είναι αποδέκτες του συγκεκριμένου δικαιώματος. Ακόμη και τα Ν.Π.Δ.Δ. αποτελούν αποδεκτές του δικαιώματος στο περιβάλλον, είτε δρουν σύμφωνα με τους κανόνες δημόσιου δικαίου, είτε δρουν με τους κανόνες του ιδιωτικού δικαίου, γιατί η διοίκηση ανεξάρτητα από τη δραστηριότητα που αναπτύσσει δεν παύει να δεσμεύεται από τα συνταγματικά δικαιώματα. Τέλος, με κρατικά όργανα εξομοιώνονται και τα Ν.Π.Ι.Δ. του δημόσιου τομέα αλλά και οι επιχειρήσεις των οποίων κύριος μέτοχος είναι το κράτος.

4.2 Η ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η τριτενέργεια του δικαιώματος στο περιβάλλον, αναφέρεται στο δικαίωμα αυτό μόνο ως ατομικό δικαίωμα, γιατί ως κοινωνικό και ως πολιτικό δικαίωμα δεν μπορεί να έχει τριτενέργεια. Οι διατάξεις περί συνταγματικών δικαιωμάτων έχουν διττή φύση και καθιερώνουν συγχρόνως δικαιώματα δημοσίου δικαίου και θεσπίζουν κανόνες δικαίου, οι οποίοι ισχύουν για όλη την έννομη τάξη, άρα και για το ιδιωτικό δίκαιο.

Στο Σύνταγμα η τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων θεμελιώνεται νομικά στα άρθρα 2.1 (προστασία ανθρώπινης αξιοπρέπειας), 5.1 (προστασία της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας) και 25.1 (κοινωνική δέσμευση της εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων). Ιδίως μετά την συνταγματική αναθεώρηση, στο εδάφιο 3 της πρώτης παραγράφου του άρθρου 25 ρητά ορίζεται ότι «τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν». Ακόμη, η συνταγματική προστασία του περιβάλλοντος μπορεί να τριτενεργήσει μέσω των διατάξεων του Α.Κ. περί προστασίας της προσωπικότητας (57 επ), του γειτονικού δικαίου και της προστασίας της κυριότητας (1003 επ), καθώς και βάσει των διατάξεων περί αδικοπραξιών (914 επ).

Τη σύνδεση του ά 24 Σ με το ά 57 Α.Κ. δέχεται και η νομολογία του ΣτΕ, κατά την οποία το κοινωνικό δικαίωμα χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας (ΣτΕ 3682,4617/86,3521/92 ολομ., που αφορούν το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης των ατόμων στις ακτές).

4.3 Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

Τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά αγαθά (αέρας, δημόσια ύδατα, φυσικές λίμνες, διώρυγες, αιγιαλοί, λιμένες, οδοί, πεζοδρόμια, πλατείες, δημόσιοι κήποι, δάση, άλση) είναι πράγματα κοινά σε όλους και το δικαίωμα προστασίας της ζωής και υγείας που συνδέεται μ' αυτά είναι η ιδιωτικού δικαίου έκφανση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος στο περιβάλλον (24 Σ) όπως αυτό τριτενεργεί έμμεσα μέσω των διατάξεων που προστατεύουν την προσωπικότητα (Α.Κ. 57 επ). Οι αξιώσεις που δημιουργούνται από την παραβίαση αυτών των διατάξεων συνίστανται σε άρση της προσβολής αξίωση για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον και αξίωση για ηθική βλάβη.

Με την απόφαση 1097/229/1989 του Μον. Πρωτ. Βόλου έγινε δεκτό ότι είναι αναγκαία η λήψη ασφαλιστικών μέτρων για τη προστασία της προσωπικότητας (57 Α.Κ.) από τη συνεχή προσβολή των ρυπογόνων βιομηχανικών λυμάτων σε πράγμα κοινόχρηστο. Το δικαστήριο δέχτηκε ότι «υπάρχει επείγουσα περίπτωση για να δικαστεί η κρινόμενη υπόθεση, διότι από το ιστορικό της αίτησης προκύπτει ότι η προσβολή της προσωπικότητας των αιτούντων είναι διαρκής, η δε συντελούμενη οικολογική καταστροφή ευρίσκεται σε εξέλιξη και κατόπιν τούτου η αίτηση τους είναι νόμιμη κατά τα άρθρα 57, 966, 967 και 968 Ακ 682§1, 683 και 731 Κ. Πολ. Δ»

Με την απόφαση 471/96 Μον. Πρωτ. Ιωαννίνων, γίνεται δεκτό ότι από το ά 57 Α.Κ. απορρέει δικαίωμα χρήσης των κοινών πραγμάτων. Βάσει αυτού, η εγκατάσταση και λειτουργία πλοίου στη λίμνη των Ιωαννίνων πιθανολογείται ότι προσβάλλει παράνομα το δικαίωμα των αιτούντων κατοίκων για την ακώλυτη κοινή χρήση της. Η απόφαση 438 Α.Μ/2001 Μον. Πρωτ. Σύρου δέχτηκε αίτηση λήψης ασφαλιστικών μέτρων κατοίκων της Σύρου κατά της Δ.Ε.Η γιατί τα ηλεκτρομαγνητικά πεδία προκαλούσαν σοβαρό κίνδυνο προσβολής της προσωπικότητάς τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

-Η σύγκρουση του δικαιώματος στο περιβάλλον με άλλα συνταγματικώς προστατευόμενα δικαιώματα και ειδικότερα με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.

1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΗΣ.

Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες δεν είναι δυνατόν να ασκηθούν ταυτόχρονα περισσότερα δικαιώματα και γι' αυτό το λόγο η άσκηση του ενός δικαιώματος αποκλείει μερικά ή ολικά τη σύγχρονη άσκηση ενός άλλου δικαιώματος. Για την επίλυση μιας τέτοιας σύγκρουσης γίνεται δεκτό στη θεωρία και τη νομολογία ότι επειδή η ιεράρχηση των συνταγματικών δικαιωμάτων είναι ανεπίτρεπτη*, γίνεται ad hoc στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων με στόχο την εναρμόνιση των συνταγματικών διατάξεων μέσω της οριοθέτησης των πεδίων εφαρμογής τους.

2. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ά 24 Σ ΜΕ ΑΛΛΑ ΑΡΘΡΑ

Το ά 24 Σ που κατοχυρώνει το δικαίωμα στο περιβάλλον έρχεται σε σύγκρουση με αρκετά συνταγματικά δικαιώματα: α) το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διακίνησης (ά 5.3 Σ) β) το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής κατοικίας (ά 21.4Σ) γ) το δικαίωμα του συνέρχεσθαι (ά 11Σ) δ) το δικαίωμα εργασίας (ά 22) ε) η ελευθέρια της τέχνης (ά 16Σ) στ) η αρχή της ισότητας (ά 4.1Σ) ζ) η ελευθέρια της έκφρασης (ά 14Σ) η) η ελευθέρια της ανάπτυξης (106.1 Σ).

* Κατά το Δαγτόγλου Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα Α' «τα

συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα έχουν την ίδια τυπική ισχύ και επομένως η τυχόν σύγκρουση δεν μπορεί να λυθεί με την αναφορά σε ιεραρχική κλίμακα ισχύος».

3. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ.

α. Η ιδιοκτησία ως ατομικό δικαίωμα

Περιεχόμενο του συνταγματικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας είναι η εξουσιαστική σχέση ανάμεσα σε ένα υποκείμενο και ένα αγαθό με οικονομική αξία. Αντικείμενο του δικαιώματος αποτελεί κάθε μορφή εξουσιών χρήσης ή απόλαυσης και διάθεσης* που εντάσσονται στην έννοια της ιδιοκτησίας.

Η συνταγματική προστασία του δικαιώματος της ιδιοκτησίας δεν διασφαλίζει δικαίωμα στο να ιδρυθεί ιδιοκτησιακή σχέση υπέρ κάποιου υποκειμένου, αλλά προστατεύει ήδη ιδρυμένες ιδιοκτησιακές σχέσεις έτσι «μόνον ο κατά το κοινόν δίκαιον δικαιούχος ιδιοκτησίας καθίσταται δικαιούχος και του αντίστοιχου δημοσίου υποκειμενικού δικαιώματος**»

Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας θεμελιώνει και αξίωση έναντι του κράτους για μη επέμβαση στην ιδιοκτησιακή σχέση, παρά μόνο στην έκταση που αυτή είναι επιτρεπτή από το Σύνταγμα.

* Ο Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, β', 905 επ περιλαμβάνει στο περιεχόμενο του δικαιώματος της ιδιοκτησίας τα εξής επιμέρους δικαιώματα: δικαίωμα διατηρήσεως ιδιοκτησίας, δικαίωμα συντηρήσεως ιδιοκτησίας, δικαίωμα μετατροπής ή μεταποιήσεως του αντικειμένου της ιδιοκτησίας, δικαίωμα χρήσεως και καρπώσεως της ιδιοκτησίας, δικαίωμα μετακινήσεως μη κινητών αντικειμένων της ιδιοκτησίας, δικαίωμα διαθέσεως του αντικειμένου της ιδιοκτησίας εν ζωή ή αιτία θανάτου.

** Κασιμάτη, Η συνταγματική έννοια της ιδιοκτησίας, 212.

Η αξίωση για προστασία του δικαιώματος της ιδιοκτησίας στρέφεται κατά της δημόσιας εξουσίας και αντίθετα προς αλλά συνταγματικά δικαιώματα, η προστασία της ιδιοκτησίας έναντι προσβολών που προέρχονται από ιδιώτες παρέχεται από το κοινό δίκαιο, εν γένει ιδιωτικό ή ποινικό, ενώ από το άρθρο 17 παρ. 1 πηγάζει συνταγματική υποχρέωση του νομοθέτη να προβλέπει τέτοια προστασία* .

Το άρθρο 5 Σ υιοθετεί τους όρους «έκαστος» και «ουδείς», προσδιορίζοντας έτσι τους φορείς των δικαιωμάτων που θεμελιώνονται σ' αυτό. Εφόσον, δεν υπάρχει

αντίθετη μνεία στις διατάξεις που ρυθμίζουν το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, προκύπτει ότι φορέας του δικαιώματος μπορεί να είναι οποιοσδήποτε**. Συνεπώς, φορείς του δικαιώματος της ιδιοκτησίας είναι τα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα, τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, τα νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου όσον αφορά την ιδιωτική τους περιουσία, ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα εφόσον από τη φύση τους μπορούν να είναι φορείς ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων.

β. Το κοινωνικό περιεχόμενο της ιδιοκτησίας

Στη σύγχρονη έννομη τάξη έχει αναγνωρισθεί το κοινωνικό περιεχόμενο της ιδιοκτησίας. Δηλαδή, η ιδιοκτησία εκτός από το δικαίωμα περιέχει και υποχρεώσεις προς το κοινωνικό σύνολο. Συνέπεια τούτου αποτελεί η επιβολή περιορισμών στις εξουσίες του ιδιοκτήτη καθώς και υποχρέωση ανοχής ορισμένων κοινωνικών αναγκαίων ενεργειών επί της ιδιοκτησίας του.

* Δαγτόγλου, Ατομικά δικαιώματα, β', 915-916.

** Κασιμάτης, Τα συνταγματικά όρια της ιδιοκτησίας, 52 επ.
Δαγτόγλου, Ατομικά δικαιώματα, β', 912 επ.

γ. Προστασία περιβάλλοντος και περιορισμοί της ιδιοκτησίας

Οι κοινωνικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας διατυπώνονται ρητά στις παρ. 1,6,7 του άρθρου 17, στην παρ. 5 του άρθρου 18 και στις παρ. 3,4,5,6 του άρθρου 24 του Συντάγματος. Η σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα επέβαλε την προστασία του περιβάλλοντος, με αποτέλεσμα να επέλθουν περιορισμοί στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

Η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί ένα πολύ σημαντικό λόγο της κοινωνικής πραγματικότητας, ο οποίος είναι δυνατόν να οδηγήσει σε περιορισμό του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Η σύγκρουση των συμφερόντων σ' αυτή την περίπτωση τροποποιείται από την έννοια της οικολογικής βλάβης. Από τη μια πλευρά ο ιδιοκτήτης μπορεί να επικαλεσθεί ένα προσωπικό συμφέρον οικονομικής φύσεως, ενώ από την άλλη ο επικαλούμενος περιβαλλοντική βλάβη, μπορεί να επικαλεσθεί ένα γενικό συμφέρον οικολογικής τάξης.

Σε μεγάλο βαθμό τα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος αποτελούν μέτρα περιορισμού της ιδιοκτησίας και της οικονομικής δραστηριότητας. Η απαγόρευση οικοδόμησης σε περιοχές ή με όρους που αυτό δεν επιτρέπεται, η απαγόρευση κατεδάφισης κτισμάτων που είναι παραδοσιακά, η υποχρέωση στις βιομηχανίες να τηρούν προδιαγραφές που μειώνουν τους παραγόμενους ρύπους, η απαγόρευση μεταβολής του χαρακτήρα των δασικών εκτάσεων, είναι περιορισμοί δικαιωμάτων

που απορρέουν από το συνταγματικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

Εξαιρετικά σπάνιες είναι και οι δικαστικές αποφάσεις που αναφέρονται σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος χωρίς να τίγονται ευθέως ζητήματα προστασίας της ιδιοκτησίας.

Αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής είναι η ακριβής μορφή των σχέσεων ανάμεσα στα άρθρα 24 και 17 Σ καθώς και οι θεωρητικές και πρακτικές συνέπειες από τη σχέση αυτή.

*. ΣτΕ 3682/1986(ολομ.) σε Σκουρή-Τάχου, οπ. Π. 37 επ.

** . ΣτΕ (ολομ.) 3146/1986 υπόθεση Ακρόπολης Γυθείου

ΣτΕ (Τμ.Δ') 811/1987 Υποθ. Αρχαιολογικού χώρου Κεχριών Κορινθίας.

***. ΣτΕ 2674/1985 και 2675/1985 (Δ' τμ.) Σκουρή- Τάχου, οπ.π. 125 επ κ' 126 επ
Υπόθεση caretta-caretta.

****. ΣτΕ (τμ. Δ') 1239/1982, κτίριο Τεχνοδομικής Αθηνών.

Η νομολογία του ΣτΕ φάνηκε να μην εκφράζεται πάντοτε με όμοιο τρόπο. Άλλοτε θεωρεί ότι το άρθρο 24 Σ είναι ειδικότερη διάταξη σε σχέση με το 17 Σ *, άλλοτε θεωρεί ότι το ά 24 Σ περιέχει περιορισμούς που μπορεί να έχουν ευρύτερο περιεχόμενο από τους γενικούς περιορισμούς που επιτρέπει το ά 17 Σ **, άλλοτε ότι περιλαμβάνει περιορισμούς που είναι ανεκτοί από το Σύνταγμα ***, άλλοτε μάλιστα ότι το άρθρο 24 Σ «κατισχύει» του άρθρου 17 Σ ****.

Η νομολογία πάντως δείχνει να κατασταλάξει στην νομικώς ακριβέστερη άποψη ότι τα δυο άρθρα έχουν σχέση γενικού (17 Σ) προς ειδικό (24 Σ) *.

Είτε, όμως, ειδικότερη διάταξη θεωρηθεί το άρθρο 24 Σ έναντι του άρθρου 17 Σ είτε ως διάταξη εισάγουσα ευρύτερους περιορισμούς από εκείνους του ά 17 Σ, είτε ως εισάγουσα συνταγματικά ανεκτούς περιορισμούς, είτε ως «κατισχύουσα» του ά 17 Σ, σε κάθε περίπτωση ο περιορισμός της ιδιοκτησίας, εφόσον είναι σύμφωνος με το ά 24 Σ, κρίνεται συνταγματικός χωρίς να εμποδίζεται από το ά 17 Σ.

4. Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 17 ΚΑΙ 24 Σ ΣΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

Α. Τη μελέτη της σχέσης των άρθρων 17 και 24 Σ βοήθησε η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία μέσα από την ποικιλία των υποθέσεων που αντιμετώπισε έδωσε τη μορφή που πρέπει να έχει η σχέση της προστασίας του περιβάλλοντος με εκείνη της ιδιοκτησίας.

Η απόφαση 361/1988 του Δ' τμηματος του ΣτΕ ** ασχολήθηκε με τις σχέσεις ανάμεσα στο δικαίωμα στο πολιτιστικό περιβάλλον και στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας, ερμηνεύοντας και τη διάταξη του άρθρου 24 παρ. 6 Σ.

Κατά την κρίση του Δικαστηρίου η προστασία των μνημείων και των λοιπών στοιχείων που είναι ανθρώπινα δημιουργήματα και αποτελούν την ιστορική, καλλιτεχνική και εν γένει πολιτιστική κληρονομιά της χώρας «συνίσταται στη διατήρηση στο διηνεκές αναλλοίωτων, τόσο των παραπάνω μνημείων, όσο και του χώρου που τα περιβάλλει, συνεπάγεται τη δυνατότητα επιβολής των αναγκαιών

μέτρων και

*. ΣτΕ 1118/1993 (Ε' τμ), Ν.Φ. 1994, σ.224 υπόθεση: «Ναός Αγίας Φιλοθέης».

** . ΣτΕ 361/1988 (Δ' τμ) σε Σκουρή- Τάχου, όπ.π.345 επ.

περιορισμών της ιδιοκτησίας. Οι περιορισμοί αυτοί που ρυθμίζονται αποκλειστικά από το παραπάνω άρθρο 24 του Συντάγματος μπορεί να έχουν ευρύτερο περιεχόμενο από τους γενικούς περιορισμούς της ιδιοκτησίας που επιτρέπει το ά 17 Σ, στη διαμόρφωση του περιεχομένου της σχετικής εξουσίας του νομοθέτη. Δεν μπορούν όμως να επεκτείνονται σε τρόπο που θίγουν το ελάχιστο ανεκτό όριο των εξουσιών της ιδιοκτησίας, όπως διαμορφώνεται εν όψει του σκοπού του άρθρου 24 του Συντάγματος και της φύσεως του προστατευόμενου αγαθού. Τότε δημιουργείται κατά την παράγραφο 6 του άρθρου αυτού υποχρέωση αποζημίωσης του θιγομένου ιδιοκτήτη που θα καθορίσουν τα αρμόδια διοικητικά δικαστήρια*.

Η υποχρέωση για αποζημίωση γεννάται ευθέως από το Σύνταγμα. Κατά τη ΣτΕ 3146/1986 (ολομ.) ** «ναι μεν προβλέπεται από την παραγρ.6 του άρθρου 24 Σ η έκδοση ειδικού νόμου, ο οποίος θα καθορίζει μεταξύ άλλων τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης που δύναται να είναι και διάφορος

* ΣτΕ 361/1988 (Δ' τμ) σε Σκουρή-Τάχου, όπ.π.345 επ.

** ΣτΕ 3146/1986 (ολομ) υποθ. Ακροπολη Γυθείου, ΙΓ' Το Σ(1987)147.

από τη ρύθμιση του άρθρου 17 Σ, αλλά, όταν ελλείπει σχετική νομοθετική ρύθμιση, γεννάται ευθεία από το Σ υποχρέωση της Διοικήσεως να εξασφαλίσει διηγετική προστασία του μνημείου και παράλληλα αποζημίωση του πληττόμενου ιδιοκτήτη. Πράγματι, το άρθρο 24 παρ. 6 καθορίζει σαφώς τόσο την ανάγκη της χωρίς χρονικούς περιορισμούς προστασίας του εννόμου αγαθού του πολιτιστικού περιβάλλοντος, όσο και την αποζημίωση ως αντιστάθμισμα της επερχόμενης βλάβης στον ιδιοκτήτη, καταλείποντας στον κοινό νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει τη διοικητική διαδικασία καθορισμού της αποζημίωσης, υπό τον τελικό έλεγχο του αρμόδιου διοικητικού δικαστηρίου, καθώς και το είδος της αποζημίωσης ως χρηματικής ή άλλης φύσεως.

Β. Η αντιμετώπιση του θέματος σχετικά με τη σχέση των άρθρων 24 και 17 Σ βοηθήθηκε ιδιαίτερα από τη νομολογία σχετικά με τη συνταγματικότητα των άρθρων 50 και 51 του ν. 5351/1932 «περί αρχαιοτήτων». Κατά το άρθρο 51 του συγκεκριμένου νόμου ένας ιδιώτης που δεν του επιτρέπεται να ενεργήσει οικοδομική εργασία σε κάποιο ακίνητο του, η οποία κατά το άρθρο 50 είναι δυνατόν να βλάψει εμμέσως ή αμέσως αρχαία, δύναται να ζητήσει απαλλοτρίωση του ακινήτου του και αν δεν πραγματοποιηθεί αυτή μέσα σε δυο χρόνια, τότε ο ιδιοκτήτης μπορεί να χρησιμοποιήσει ελεύθερα το ακίνητο του.

Σχετικά με το θέμα αυτό το ΣτΕ έκρινε με την απόφαση 4327/1976 (ολομ) * έκρινε ότι «τοιαύτη απαγορεύσις εκτελέσεως εργασιών ως και οι τιθέμενοι περιορισμοί εις την κατασκευήν ισχύουν, καταρχήν, επί αόριστον χρόνων, παρέχεται όμως δια της διατάξεως του (άρθρου 51 του ν. 5351) εις τον ιδιοκτήτην η δυνατότης να καταστήσει πρόσκαιρον την επιβληθείσαν, δεδικοιολογημένως ολικήν ή μερικήν απαγόρευσιν ή τον περιορισμών με μόνην την εκδήλωσιν της βουλήσεως του ότι επιθυμεί την απαλλοτρίωσιν του ακινήτου».

* 4327/1976 ΣτΕ (ολομ), το Σ 1977, σ.159, Υποθ. Ροτόντα Θεσ/νικης.

Αργότερα στο ΣτΕ άλλαξε γνώμη. Με την απόφαση 1364/1981 έκρινε ότι «η διάταξις του άρθρου 51 του ν.5351/1932, εις ην παρέπεμπεν η άχρι τούδε νομολογία του Συμβουλίου της Επικράτειας δια να στηρίξει επ' αυτής την κρίσιν ότι (η σχετική δέσμευση) δεν παρεβίαζε, ως προσωρινή, το συνταγματικόν δικαίωμα της ιδιοκτησίας, δεν είναι εφεξής εφαρμοστέα ως αντισυνταγματική , άτε καθιστώσα, παρά τον εκτεθέντα συνταγματικόν κανόνα, τελείως πρόσκαιρον την τοιαύτην κρατικήν προστασίαν των παραδοσιακών στοιχείων της χώρας και δη δια της υποβολής απλής αιτήσεως εκ μέρους ενδιαφερομένου ιδιώτου και της εν συνεχεία απράκτου παρόδου του λίαν συντόμου χρονικού διαστήματος των δυο ετών του προβλεπομένου δια την κρατικήν απαλλοτρίωσιν αυτού. Όθεν και παρεχομένου του χρόνου τούτου η Διοίκησης ουδόλως υποχρεούται να αποχαρακτηρίση το επίδικον ακίνητον, ει μη μονον οσακίς κριθη αιτιολογημένως ότι δεν συντρέχουν πλέον αι προϋποθέσεις που επέβαλλον τον χαρακτηρισμόν του ως διατηρητέου.»

Την απόλυτη αυτή άποψη μετρίασε το ΣτΕ δεχόμενο ότι περιορισμοί της ιδιοκτησίας όπως οι παραπάνω μπορούν να παραταθούν όχι στο διηνεκές, αλλά για εύλογο χρόνο και πέραν της προβλεπόμενης από το άρθρο 51 του ν. 5351/32 διετίας.

Γ. Η προστασία του περιβάλλοντος δεν περιορίζει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας μόνο με την απαγόρευση άσκησης ορισμένων δικαιωμάτων που έχει ο ιδιοκτήτης, αλλά επεκτείνεται και στην επιβολή θετικών οικονομικών υποχρεώσεων στον ιδιοκτήτη.

Έτσι, η απόφαση 361/1988 του ΣτΕ

έκρινε ότι «σύμφυτη με την έννοια της κρατικής προστασίας των μνημείων και λοιπών στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς(...) είναι η δυνατότητα επιβολής στους ιδιοκτήτες και νομείς των, όχι μόνον (...) περιορισμών, αλλά και της υποχρεώσεως να τα αποκαταστήσουν στην αρχική των μορφή, όταν έχει φθαρεί από το χρόνο ή από ανθρώπινες ενέργειες ή από αλλά οποιαδήποτε περιστατικά όπως επίσης και η δυνατότητα επιβολής υποχρεώσεων να τα διατηρήσουν αναλλοίωτα(...) Τις δαπάνες για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων αυτών επωμίζεται ο ιδιοκτήτης ή νομέας των εν λόγω ακίνητων εφόσον δεν υπερβαίνουν ένα εύλογο κατά την κρίση του δικαστή όριο».

Δ. Επιπλέον το ΣτΕ κρίνοντας περιπτώσεις προστασίας του περιβάλλοντος προσεγγίζει συσταλτικά την έννοια της «αφαίρεσης» της ιδιοκτησίας. Θεωρεί με την απόφαση 1907/1980 (τμ.Δ') * ότι «η δια του προσβαλλόμενου διατάγματος γενομένη, ένεκα σπουδαίων πολεοδομικών λόγων, ρυθμισis, δια της θεσπίσεως λίαν αυστηρών όρων και περιορισμών δομήσεως και χρήσεως εις περιοχήν μη έχουσαν αστικών χαρακτήρα (...) καθιστώσα μη άρτια ή μη εκμεταλλεύσιμα προς ανέγερσιν κατοικιών γήπεδα και αγροτεμάχια(...) τα οποία, κείμενα εκτός σχεδίου υπό το προϊσχύον καθεστώς ευμενέστερων όρων και περιορισμών δομήσεως και χρήσεως ήσαν άρτια και οικοδομήσιμα δια κατοικίας, δεν δύναται να θεωρηθή ότι συνιστά συνταγματικώς ανεπίτρεπτον περιορισμόν της ιδιοκτησίας υπερβαίνουσα το προσήκον μέτρον ή ανεκτά όρια, οδηγεί εις ουσιαστική εξαφάνισιν ή δήμευσιν του δικαιώματος της κυριότητας ή καθιστά αδρανή εν σχέσει προς τον προορισμόν της την ιδιοκτησίαν».

* 1907/1980 ΣτΕ (τμ. Δ') Υπόθεση Ναού Ποσειδώνος στο Σούνιο

Ε. Αναφορικά με το συγκεκριμένο θέμα η απόφαση 4950/1995 της ολομέλειας του ΣτΕ * . Η απόφαση έκρινε τη συνταγματικότητα διατάγματος με το οποίο καθορίστηκε σε μια μεγάλη περιοχή του Νομού Ζακύνθου μια Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου, μέσα στην οποία, με σκοπό την προστασία της θαλάσσιας χελώνας *caretta-caretta*, καθορίστηκαν ειδικές χρήσεις γης, ιδιαίτερος υψηλό κατώτατο όριο κατάτμησης, αυστηρότατοι όροι και περιορισμοί δόμησης και ειδικοί όροι προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος κατά περιοχές.

Η γνώμη που πλειοψήφησε υποστήριξε ότι «είναι αβάσιμος ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο προβάλλεται ότι κατά παράβαση του άρθρου 17 του Συντάγματος που προστατεύει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας επιβάλλονται με το προσβαλλόμενο διάταγμα(...) εξαιρετικά αυστηροί όροι, περιορισμοί και απαγορεύσεις, και ότι οι όροι αυτοί, οι οποίοι είναι δυσμενέστεροι από τους προϊσχύσαντες, συνιστούν κατ'ουσία απαλλοτρίωση του ακινήτου (...) και καθιστούν αδρανή και χωρίς περιεχόμενο την ιδιοκτησία».

Κατά τη μειοψηφία, οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί περιορίζουν τόσο την ιδιοκτησία, ώστε θα κρινόταν αντισυνταγματικοί χωρίς τη νομοθετική πρόβλεψη για αξίωση αποζημίωσης του ιδιοκτήτη.

* ΣτΕ 4950/1995, ΚΒ' ΤοΣ (1996), 813 επ.

5. Η ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΗ ΤΟΥ Α 24 Σ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ Α 17 Σ

Η μελέτη της νομολογίας του ΣτΕ οδηγεί στην εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων.

α. Η ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Α. Αρχικά παρατηρείται η αυτοτέλεια της προστασίας του περιβάλλοντος έναντι της προστασίας της ιδιοκτησίας. Το ΣτΕ κατασκευάζει τους συλλογισμούς του σε δυο στάδια: αρχικά αποφαινεται σχετικά με τις συνταγματικές προδιαγραφές όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος και στη συνέχεια κρίνει τα όσα αφορούν την προστασία της ιδιοκτησίας.

β. Η ΜΕΤΑΚΥΛΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΟΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗ

Β. Επίσης, μια άλλη παρατήρηση είναι ότι διαφαίνεται η τάση να μετακυλιέται ένα σημαντικό τμήμα του κόστους για την προστασία του περιβάλλοντος στους ιδιοκτήτες. Αυτό αφορά κυρίως περιπτώσεις στις οποίες το προστατευτικό του περιβάλλοντος μέτρο θίγει ήδη υπάρχοντα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και δεν περιορίζει απλώς τις προσδοκίες κέρδους από μια όχι ακόμη αναπτυσσόμενη παραγωγική δραστηριότητα. Η τάση για μετακύλιση του κόστους της προστασίας του περιβάλλοντος στον εκάστοτε πληττόμενο ιδιοκτήτη διαφαίνεται ήδη με την αυτοτέλεια ως προς το συνταγματικό τους κύρος των μέτρων που λαμβάνονται κατά το Α 24 παρ. 6 Σ, εφόσον το περιβαλλοντικό μέτρο εφαρμόζεται, η αποζημίωση όμως έρχεται πολύ αργότερα και ενδεχομένως να μην είναι πλήρης. Η τάση για μετακύλιση του κόστους στον ιδιοκτήτη παρατηρείται και στις περιπτώσεις όπου ο πληττόμενος από ένα προστατευτικό του πολιτιστικού περιβάλλοντος μέτρο ιδιοκτήτης, υφίσταται όχι μόνο τον περιορισμό της ιδιοκτησίας του, αλλά επιβαρύνεται και με ανάλογο τμήμα του κόστους για τη διατήρηση του περιουσιακού του στοιχείου στην ενόψει της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος αναγκαία μορφή και κατάσταση.

γ. Η ΑΛΛΟΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ ΑΠΟ ΤΑ Α 50 ΚΑΙ 51 ΤΟΥ Ν. 5351.

Γ. Οι αποφάσεις του ΣτΕ σχετικά με τη συνταγματικότητα των άρθρων 50 και 51 του ν. 5351 «περί αρχαιοτήτων» αλλοιώνουν τους μηχανισμούς της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης. Και αυτό γιατί έγινε δεκτό ότι η απαγόρευση ανοικοδόμησης σε έδαφος αρχαιολογικού ενδιαφέροντος δεν συνεπάγεται υποχρεωτικά αναγκαστική απαλλοτρίωση. Ο ιδιοκτήτης μπορεί βέβαια να ζητήσει αναγκαστική απαλλοτρίωση, αν όμως το δημόσιο δεν την πραγματοποιήσει, τότε ο ιδιοκτήτης δεν ανακτά τα δικαιώματά του, απλώς δικαιούται αποζημίωση από τα διοικητικά δικαστήρια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η συσσώρευση των οικολογικών προβλημάτων οδήγησε στη συνειδητοποίηση της ανάγκης για νομική κάλυψη της προστασίας του περιβάλλοντος στο χώρο του δικαίου. Το Σύνταγμα του 1975 για πρώτη φορά ρύθμισε την προστασία του δικαιώματος στο περιβάλλον με το άρθρο 24. Όπως κάθε δικαίωμα, έτσι και το δικαίωμα στο περιβάλλον προστατεύει ένα ανθρώπινο αγαθό: τη ζωή και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στο περιβάλλον σε συνδυασμό με την επιτακτική ανάγκη προστασίας του για λόγους γενικού συμφέροντος, συχνά οδηγεί στη σύγκρουση του με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία. Σε μεγάλο βαθμό τα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος αποτελούν μέτρα περιορισμού της ιδιοκτησίας. Η απαγόρευση οικοδόμησης σε περιοχές ή με όρους που αυτό δεν επιτρέπεται, η απαγόρευση κατεδάφισης κτισμάτων που είναι παραδοσιακά, η υποχρέωση στις βιομηχανίες να τηρούν προδιαγραφές που μειώνουν τους παραγόμενους ρύπους, η απαγόρευση μεταβολής του χαρακτήρα των δασικών εκτάσεων, είναι περιορισμοί δικαιωμάτων που απορρέουν από το συνταγματικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας, χάριν της προστασίας του περιβάλλοντος. Η σύγκρουση των δυο δικαιωμάτων διαφαίνεται και στις δικαστικές αποφάσεις, καθώς είναι εξαιρετικά σπάνιες οι περιπτώσεις που αναφέρονται σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος χωρίς να θίγονται ευθέως ζητήματα προστασίας της ιδιοκτησίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δαγτόγλου π.Δ.: Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα, α', β', 1991, Αθήνα-Κομοτηνή
2. Δεκλήρη Μιχ.: Ο Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος Εγκόλπιο βιωσίμου αναπτύξεως, 1997
3. Δελλής Γ.: Κοινοτικό δίκαιο του περιβάλλοντος, 1998
4. Δημητρόπουλου Α.: Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τομ.ΙΙΙ, 2004, Αθήνα.
5. Δρόσου Γ.Ζ.: Συνταγματικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας και Αποζημίωση, 1997, Αθήνα.
6. Καρακώστα Γιάννη Κ.: Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο, 1986
7. Καρακώστα Γιάννη Κ.: Περιβάλλον και Δίκαιο, 2000
8. Ραϊκού Αθ.: Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου (κατά το Σύνταγμα του 1975), τομ Β'. Τα θεμελιώδη δικαιώματα, τευχ. Α' και Β', 2η εκδ. (1984).
9. Σακελλαρόπουλος Αλ.: Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από τη νομική Σκοπιά, 1985.
10. Σιούτη Γλυκερίας Π.: Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος, 1985
11. Σιούτη Γλυκερίας Π.: Δίκαιο περιβάλλοντος. Γενικό μέρος Ι, Δημόσιο δίκαιο και περιβάλλον, 1993
12. Σιούτη Γλυκερίας Π.: Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, 2003 Αθήνα – Κομοτηνή.
13. Τάχου Αν.: Δίκαιο Προστασίας του περιβάλλοντος, 1998
14. Χριστοφίλου Δημ.: Πολιτιστικό Περιβάλλον – χωρικός Σχεδιασμός και Βιώσιμη ανάπτυξη, 2002, Αθήνα.

810-811/1977, ΣτΕ(ολομ) το Σ 1977, σ.442, Υποθ. «Όρμος Πύλου»
3146/1986, ΣτΕ (ολομ), υποθ. «Ακρόπολη Γυθείου»
4327/1976, ΣτΕ(ολομ) το Σ 1977, σ.159, υποθ. «Ροτόντα» Θεσσαλονίκης
811/1987 ΣτΕ (Δ' τμ), υποθ. « Αρχαιολογικός χώρος Κεχριών Κορινθίας»
2647-2675/1985 ΣτΕ (Δ' τμ), Caretta-caretta
1239/1982 ΣτΕ (Δ' τμ), υποθ. «Κτίριο Τεχνοδομικής Αθηνών»
1907/1980 ΣτΕ (Δ' τμ), υποθ. «Ναού Ποσειδώνος στο Σούνιο»
1118/1993 ΣτΕ (τμ. Ε') Ν.Φ. 1994, σελ.224, υποθ. «Ναός Αγίας Φιλοθέης»
361/1988 ΣτΕ (Δ' τμ), σε Σκουρή- Τάχου, όπ.π.345 επ.
4592/1977 ΣτΕ (Δ' τμ), το Σ 1978, σ.171, υποθ. «Ποντικονήσι Κέρκυρας»
4950/1995 ΣτΕ, ΚΒ' ΤοΣ (1996), σ.813 επ.
2755/1994 ΣτΕ, ΝοΒ 44, σ.276
2757/1994, ΣτΕ, Αρχ.Ν.47, σ.358
2758/1994, ΣτΕ ΝοΒ 44, σ.515
951/1996 ΣτΕ, Νόμος και Φύση (1994)
4618/1986, ΣτΕ (τμΔ')

3682/1986, ΣτΕ (ολομ), σε Σκουρή-Τάχου, όπ.π.37 επ.
4665/1996, ΣτΕ, για παράλειψη της Διοίκησης να διακόψει τη λειτουργία λατομείου σε αναδασωτέα έκταση.
1439/1998, ΣτΕ, για παράλειψη της Διοίκησης να ικανοποιήσει αίτημα κατοίκων για την αντιμετώπιση του θορύβου από τη λειτουργία υποσταθμού της Δ.Ε.Η.